

УДК 94(477) «19/20»

DOI: 10.30840/2413-7065.3(72).2019.176965

АПОЛОГЕТИКА ТА КРИТИКА ПСЕВДОНАУКОВИХ ГІПОТЕЗ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОГЕНЕЗУ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС

Ольга ШАКУРОВА*orcid.org/0000-0001-9842-2997*

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник відділу української етнології НДІУ

Анотація. У статті окреслено головні положення псевдонаукових гіпотез походження українців та наведено їх критичний аналіз, відображений у працях сучасних вітчизняних дослідників. Виявлено, що після відновлення української державності в кінці ХХ ст. посилюється інтерес громадськості до етногенетичної проблематики та з'явилося безліч теорій щодо походження українців. З'ясовано, що, за Ю. Шиловим, українська етногенетична модель має такий вигляд: араттійці – трипільці – арійці – слов'яни – руси – українці; згідно з поглядами Ю. Канигіна, українці – прямі нащадки аріїв, «народ Божий», про яких написано у Біблії і яким належить особлива месіанська роль; за концепцією І. Каганця, український народ має три окремих етноси, які послідовно змінювали один одного, а саме – етноси антів, русичів і козаків (до якого відносяться всі сучасні українці); згідно з поглядами П. Кононенка, працивілізацією українців була трипільська, а праукраїнський етнос остаточно сформувався у процесі синтезу слов'янської матриці та ядранських, арменодних, нордичних домішок на ґрунті антсько-склавинських державних об'єднань; відповідно до концепції С. Плачинди, українська нація (народ) зародилася у палеоліті, остаточно сформувалася вже в енеоліті, а далі активно опанувала майже всю Євразію, за В. Бебиком, ланцюг становлення і трансформації українського етносу виглядає таким чином: теукри – скіфи – арії – українці. Показано, що сучасних представників квазітеорій доісторичного походження українців об'єднує ідея про винятковість українського етногенезу та месіанство українського народу. Доведено, що переважна більшість цих дослідників нехтує науковим обґрунтуванням власних концепцій, цим самим вводячи в оману не лише пересічних українців, а й цілком дискредитуючи українську науку як у європейському, так і у світовому науковому дискурсі.

Ключові слова: Україна; український етногенез; концепції доісторичного походження українців; історіографічний дискурс; українознавство.

APOLOGETICS AND CRITICISM OF PSEUDOSCIENTIFIC HYPOTHESES OF THE UKRAINIAN ETHNOGENESIS: A HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE

Olha SHAKUROVA

Candidate of Historical Sciences,

senior research fellow of the Ukrainian Ethnology Department of RIUS

Annotation. The article outlines the main stipulations of pseudoscientific hypotheses of the Ukrainians' origin and presents their critical analysis, reflected in the works of modern domestic researchers. It is revealed that the restoration of Ukrainian statehood at the end of the 20th century

© Шакурова О.

increased public interest in ethnogenetic issues and led to the emergence of multiple theories on the origin of Ukrainians. It is found that according to Yu. Shylov, the Ukrainian ethnogenetic model has the following form: Arattians – Trypillians – Aryans – Slavs – the Rus' people – Ukrainians. According to the views of Yu. Kanyhin, Ukrainians are the direct descendants of Aryans, the "people of God", mentioned in the Bible and endowed with a special messianic role. The concept of I. Kahanets states that the Ukrainian people have three separate ethnic groups, which were successively changing each other, namely the Antes, the Rus' people, and Cossacks (to whom all modern Ukrainians belong). According to P. Kononenko's views, the Trypillian civilization was the Ukrainian civilization, and the great-Ukrainian ethnos was finally formed on the basis of the Antes-Sclaveni state associations by the synthesis of the Slavic matrix and the Dinaric, Armenoid, Nordic impurities. According to the concept of S. Plachynda, the Ukrainian nation was born in the Palaeolithic, finally formed in the Neolithic, and had subsequently conquered almost all of Eurasia. According to V. Bebyk, the chain of formation and transformation of the Ukrainian ethnic group looks as following: Teukrs – Scythians – Aryans – Ukrainians. It is shown that the contemporary representatives of quasi-theories of the Ukrainians' prehistoric origin are united by the idea of the exclusiveness of the Ukrainian ethnogenesis and the messianism of the Ukrainian people. It is proved that the overwhelming majority of these researchers neglect the scientific substantiation of their own concepts, thus misleading not only ordinary Ukrainians but also completely discrediting Ukrainian science in both European and world scientific discourses.

Key words: Ukraine; Ukrainian ethnogenesis; concepts of prehistoric origin of the Ukrainians; historiographical discourse; Ukrainian studies.

Походження українського народу – одна з тих нагальних проблем українознавства, яка вкрай важко піддається остаточному розв'язанню, що породжує існування великої кількості як наукових, так і позанаукових теорій україногенезу. Якщо за часів СРСР існувала тільки єдина теорія походження українців: український народ виникає не раніше XIV – XV, а до того часу існує давньоруська народність – спільний предок українського, білоруського та російського народів, то після відновлення незалежності України на хвилі загального зацікавлення широким кіл української громадськості етногенетичною проблематикою дослідники різних професій почали активно розробляти власні теорії українського етногенезу. Але, на жаль, це негативно вплинуло на рівень наукової обґрунтованості та виваженості положень таких теорій. З'явилися дослідники, які хоч і мають професійну освіту та є фаховими науковцями, але потрапили під вплив

езотеричних, містичних та месіанських вчень. У їхніх роботах наукові докази часто підміняються псевдонауковими домислами.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу існуючих концепцій українського етногенезу з метою узагальнення та систематизації отриманих знань та кращого пізнання української минувшини.

Новизна дослідження полягає в історіографічній оцінці новітніх тенденцій та закономірностей розвитку українознавчих знань, безпосередньо пов'язаних з етногенетичною проблематикою.

Метою дослідження є критичний аналіз псевдонаукових гіпотез походження українців у працях сучасних вітчизняних дослідників.

Для досягнення поставленої мети вважаємо за доцільне: 1) лаконічно охарактеризувати стан досліджуваної проблематики; 2) розкрити суть і головні ідеї концепцій доісторичного походження

українців; 3) показати критику псевдонаукових версій етногенезу українців провідними українськими вченими; 4) підвести підсумки дослідження.

Ця праця реалізується в межах виконання науково-дослідної роботи, що фінансується з державного бюджету, «Етнокультурні процеси в Україні (1985–2017)». Вона виконується в НДІУ МОН України відповідно до напрямку планової роботи відділу української етнології.

Після відновлення української державності у зв'язку з появою великої кількості наукових та псевдонаукових праць з етногенетичної проблематики, а саме В. Бебика, І. Каганця, Ю. Канигіна, П. Кононенка, С. Плачинди, Ю. Шилова та інших, провідні українські науковці намагаються критично їх осмислити. Окремих аспектів цієї дискусійної тематики торкалися у своїх дослідженнях В. Баран, В. Балушок, М. Відейко, О. Гончаренко, Л. Залізник, Ю. Кириченко, С. Конча, В. Отрощенко, Г. Півторак, С. Сегеда, О. Кузьмук, Ю. Фігурний та інші. Разом з тим вивчення псевдонаукових гіпотез походження українців у працях сучасних вітчизняних дослідників потребує системного узагальнення з урахуванням новітніх тенденцій суспільно-історичного розвитку, тому й потребує подальшого опрацювання.

Авторами та апологетами доісторичних концепцій походження українців на сьогодні є Ю. Шілов, Ю. Канигін, І. Каганець, П. Кононенко, С. Плачинда, В. Бебик та інші. Зокрема, Ю. Шілов у книзі «Джерела витоків української етнокультури XIX тис. до н. е.» (2002) оприлюднив квінтесенцію своїх поглядів на походження українського етносу [26]. Вже на початку книги він зазначає, що після 1963 р. в Румунії, Болгарії, а трохи

пізніше і в Україні були знайдені написи з прашумерськими письменами. Ці написи, стверджує вчений, засвідчили формування держави Аратти в VII тис. до н. е. у долині Дунаю, а «... між серединою VI–V тис. центр Аратти змістився в Дунайсько-Дніпровське межиріччя, де відомий тепер під назвою «археологічна культура Кукутені-Трипілля» [26, с. 11]. На цій території (переважно територія сучасної Черкащини) традиція Аратти проіснувала аж до часів Русі, до складу якої входило князівство Арсанія зі столицею Артою. На думку історика, саме попередниця цієї Аратти вважалась іранцями земним раєм Артою і в середині II тис. до н. е. племена індоіранців (за самоназвою – аріїв) розселилися з берегів Сінду, «названого згодом і понині Дніпром» [26, с. 12].

Ю. Шілов робить висновок, що «історія почалася в Аратті» – на теренах нинішньої України. А багатотисячолітню епоху від початку аж до описаних давньогрецьким «батьком історії» Геродотом кіммерійсько-скіфських часів Наддніпрянщини «доцільно розглядати як праісторію України» [26, с. 12].

Аратта, на думку Ю. Шилова, утворюється у XX–XVII тис. до н. е. на території між Карпатами й Кавказом, Поволжям і Подунав'ям. Країна мисливців за мамутами була дуже розвиненою, впорядковувалася жерцями. Однак природні зміни, що вплинули на вимирання мамутів, призводять до згасання Аратти. Останні хранителі її мудрості (жерці) зосередилися в XII тис. до н. е. в печерах Кам'яної могили (поблизу сучасного Мелітополя). Ще один осередок нащадків Аратти склався на теренах між Карпатами та Прибалтикою, і саме звідси вони у IX тис. до н. е. розселяються на

Урал та вздовж Північного та Південного узбережжя Чорного моря. Залишки нащадків Аратти – мисливці-збирачі – переходять до скотарства, а пізніше завоюють хліборобство. Жерці-хранителі Кам'яної могили (а вони вже на той час винайшли писемність і започаткували найдавніше священне писання) у 6200 р. до н. е. підписали договір про взаємодопомогу з «праіндоевропейцями», частина яких у зв'язку з еколого-демографічною катастрофою середини VII тис. до н. е. залишила свої домівки (сучасне селище Чатал-Гуюк у Туреччині) і рушила до спорідненої Аратти. З цього часу і розпочалася держава Аратта, а разом з нею – світова цивілізація [26, с. 69].

«Золотим Віком» держави Аратти, на думку Ю. Шилова, є трипільська археологічна культура. Саме цю Аратту вважав своєю прабатьківщиною Шумер, що відокремився від неї внаслідок так званого всесвітнього потопу: прориву Середземного моря до Чорного, яке до середини IV тис. до н. е. ще не було відособленим [26, с. 70]. Наддніпрянська держава Аратта стала центром спільноти арійських племен, її жерці-брахмани започаткували ведичну культуру.

Учений наголошує, що на рубежі II – I тисячоліть до н. е. розпочався зворотний рух частини мігрантів до Наддніпрянщини і в цьому русі вперше з'являються етноніми «руси» й «слов'яни». А оскільки, твердить Ю. Шілов, історична пам'ять «Велесової книги» сягає давнини у двадцять тисяч років, то й етнологію слов'ян слід шукати в «самому стрижні формування Аратти» [26, с. 71]. Отже, підсумовує дослідник, східне слов'янство є ядром арійських й індоєвропейських народів, а також матір'ю усїєї загальнолюдської цивілізації.

Таким чином, за Ю. Шиловим, українці мають арійське походження, а українська держава Аратта дала культуру та стала підґрунтям усім давнім цивілізаціям світу. На його думку, Аратта утворюється в XX – XVII тис. до н. е., її найвищим піднесенням стала трипільська археологічна культура, яка була прабатьківщиною Шумеру й усіх передньоазійських цивілізацій. Українська етнологічна модель, за Ю. Шиловим, має такий вигляд: араттійці – трипільці – арійці – слов'яни – руси – українці.

Своєрідну концепцію походження українського народу подає і Ю. Канигін у романі-есе «Шлях аріїв: Україна в духовній історії людства» (2008) [15], що побудована у формі діалогу автора з Гуру – тибетським мудрецем, якого автор зустрів у Монголії і спілкувався з ним протягом 1972–1992 років.

У книзі озвучена теза про «слов'янський суперетнос», що має «російсько-українську душу». «І ця молода, загадкова, високоінтелектуальна, життєстійка при всій своїй м'якості, доброті, «жіночності» слов'янська раса вийшла з невеликого географічного району Середнього Подніпров'я, в центрі якого – матір слов'янських міст Київ» [15, с. 26, 28]. Саме тут, у Середньому Подніпров'ї, ще до нашої ери розвивалася висока для тих часів скіфо-сколотська землеробська культура [15, с. 28]. Сколоти створили первісне ядро слов'янства. І саме вони (скіфи-сколоти) «на початку нашої ери поділилися на полян, древлян, кривичів та інші гілки слов'ян, що поступово заповнили простори до Вісли, Дунаю на заході і до Волги на сході» [15, с. 28].

Автор вважає, що анти – це прямі нащадки аріїв [15, с. 28]. Саме вони створили духовне «ядро» слов'янської душі.

Але хто ж такі ці арії? Дослідник називає їх особливим етносом, навіть суперетносом із власними мовою, вірою, культурою, які поступово асимілювалися та «щезли як етнічний організм, склавши духовну основу багатьох арієзованих (яфетичних) народів» [15, с. 51].

Як же арії потрапили в Україну? За словами Ю. Канигіна, арії та арієзовані народи цивілізували Землю, точніше Євразію, йшли із заходу й північного заходу на південь і схід (до самої Індії), звідти – знову на захід і північний захід. Найважливішою «віхою» їхнього шляху була все-таки Північна Пропонтида – земля нашої України. Сюди вони не просто «приходили», досить тривалий час тут жили і творили, поширюючи серед тутешньої людності свої інтелект і духовність. Так, наприкінці III тисячоліття до н. е. Україна стане землею обітваною, притулком арієзованих народів, що прийдуть зі сходу для звершення великих справ – перетворення Європи [15, с. 50–51].

На думку Ю. Канигіна, «з усіх слов'янських народів український етнос за своїм духовним геномом ближче за всіх стоїть до стародавніх шляхетних антів, які жили в Північній Пропонтиді за часів скіфів, готів, гунів і які були цементуючим осередком слов'янського політичного конгломерату на чолі з Аттилою» [15, с. 28–29]. Дослідник закликає українців вивчати Біблію, бо там, на його переконання, написано про «Божий народ», українців, нащадків «великого Трипілля, славної Аратти» [15, с. 31]. Саме в Книзі «окреслено історичну роль, вселенську місію Русі-України, її справжню велич» [15, с. 30].

Отже, етногенетичну концепцію Ю. Канигіна лаконічно можна

охарактеризувати так: ми, українці, – прямі нащадки аріїв, «народ Божий», саме про нас написано у Біблії і нам належить особлива месіанська роль. На його думку, саме арії та арієзовані народи цивілізували Євразію, а Північна Пропонтида стала для них на довгий час базовою територією, з якої вони здійснювали свої цивілізаційні місії. Прямими нащадками аріїв стали анти, які згодом започаткували все слов'янство. Ю. Канигін переконаний, що з усіх слов'янських народів саме українці мають з антами найбільший етногенетичний зв'язок. Український етногенез, за Ю. Канигіним, має такий вигляд: арії – анти – українці.

Дещо інший погляд на проблеми етногенетики подає І. Каганець у праці «Арійський стандарт: Українська ідея епохи Великого Переходу» (2008) [14]. Він розглядає етнос як особистість вищого таксономічного рівня, яка має власні свідомість і підсвідомість, інтелект і пам'ять, генотип і характер, вік і долю. Тобто кожен етнос, як і людина, має своїх батька і матір, дідів і бабусь, інших предків по батьківській і материнській лініях. Автор виводить думку, що материнські етнічні організми формувались автохтонним населенням України, яке проживало на цій території з незапам'ятних часів. Їхня готовність до запліднення батьківським етнічним началом виникала тоді, коли вони пережили системну кризу. Саме такі кризові ситуації виникали на території України наприкінці кожного 532-річного періоду [14, с. 29].

Щодо «материнських етносів» І. Каганець подає таку «етногенетичну лінію»: «анти» – «русичі» – «козаки». Хто ж виступав у ролі батьківського начала в рамках цієї лінії? Дослідник зазначає,

що це були: 1) галлілеяни-тиверці, 2) варяги, 3) литовське лицарство.

Починаючи з VI тис. до н. е., Україна виступала в ролі постійно діючого «етнотворчого казана», у якому нові народи утворювались, зростали і розходились в усі сторони світу. Одні із таких народів, на переконання І. Каганця, галли, мали скіфське походження і були вихідцями з нинішньої Галичини [14, с. 36]. Таким чином, на території Південно-Західної України у II–III ст. н. е. відбулася двостороння взаємодія галлілеян-тиверців з місцевим населенням, внаслідок чого спочатку виник Тивер, а згодом на території сучасної України постало могутнє об'єднання племен під назвою Антський союз [14, с. 45]. Отже, формування нового українського етносу і держави антів збіглося в часі з виникненням феномену слов'янства. Тобто, на думку вченого, з IV ст. на зміну самоназві «галли» приходять ім'я «слов'яни», і це означало, що з народом відбулося радикальне перетворення, він здобув нові якості [14, с. 47–48].

Наступний «український етнос» – «русичі» – виник у IX–X ст., коли Україна як геосоціальний організм переживала стан системної кризи. Місцеве населення перебувало в стані соціальної дезорганізації, песимізму, беспорядності і, так би мовити, нульової пасіонарності. У народу визрівало переконання, що наведення ладу в країні власними силами вже неможливе. Таким чином, з погляду етногенетики Україна уже була цілком відкрита до «запліднення персонально сумісним з нею чоловічим етносом» [14, с. 49]. Таким батьківським етносом стали варяги.

За теорією І. Каганця, народження українського етносу нового 532-річного

циклу (1483–2015) – «козаків» – відбулося завдяки батьківському етнічному організму, що сформувався на теренах Балтії, – це були литовські племена. А «материнський етнос» (тогочасне українське суспільство) на той час переживав максимально гостру системну кризу, яка почалася у 1240 р., коли монголо-татари захопили Київ, і досягла максимуму через століття – у 1340 р., коли зі смертю князя Юрія Тройденовича втратило незалежність і Галицько-Волинське князівство. Для України, твердить І. Каганець, це означало, що вона у точно визначений термін відкрилась для взаємодії з персонально сумісним батьківським началом. Саме тому, як і у випадку з літописним закликанням варягів, місцеве українське населення само зі своєї волі заклиало до себе литовських княжат [14, с. 52].

Нинішня Україна, упевнений дослідник, – це не нащадок етносу козаків; Україна – це і є етнос козаків, який перебуває в ослабленому, змученому, виснаженому стані.

Етнічні трансформації на українських теренах автор описує таким чином: «Протягом багатьох тисячоліть на території сучасної України кожні 532 роки народжувався новий етнос; всі ці етноси послідовно виростали один з одного, будучи поколіннями-спадкоємцями неперервного роду. Незважаючи на подібність мови, культури, звичаїв і стереотипу поведінки з незмінним соціотипом [...] всі вони були самостійними етносоціальними істотами – подібно, як син і дочка, мати і батько, дід, прадід, прапрадід і так далі» [14, с. 55].

Отже, за теорією І. Каганця, ми маємо три окремих українських етноси, які послідовно змінювали один одного. Це етнос антів, русичів і козаків (до

якого відносяться всі сучасні українці). Ці нові етноси народжувалися від «злиття» «материнського» численного автохтонного етносу і так званого «батьківського» етносу, який був прийшлим і нечисленним.

Автори монографії «Український етнос: генеза і перспективи» (2003) [17] П. Кононенко і Т. Кононенко намагалися створити цілісну концепцію україногенези. Узагальнивши та систематизувавши твердження дослідників, можна накреслити таку схему виникнення та формування українського етносу: 1. Український етнос проростає з Природи не пізніше як у V – III тис. до н. е. [17, с. 41]; 2. Українська праісторія – це праісторія племен Подніпров'я. Землі Середнього Подніпров'я ще в найдавніші періоди були заселені автохтонами. Ці автохтони, природно, – праукраїнці. З праісторичних часів автохтони ніколи не полишали своєї землі [17, с. 39]; 3. Основа українського етносу праслов'янська. Але особливості геополітичного розташування Українського терену («через праукраїнську землю пролягали надзвичайно важливі для всіх континентів магістралі «із Варяг у Греки» та з Європи до Індії ...» [17, с. 39–40], його «кліматичні та природні особливості постійно провокували інші племена на ці землі ...») зумовили те, що «через пра-пра-Україну проносилися вали переселень десятків народів, а це неминуче спричиняло асиміляційні процеси» [17, с. 40]. Зберігаючи ядро українського етносу, його праслов'янську основу, «наші прапрапредки вбирали в своє ество домішки ядранської, арменоїдної, нордичної рас ...» [17, с. 40], але «ті зовнішні додатки, по-перше, не стали домінуючими в якомусь одному просторі (місці) та,

по-друге, не змінили ядра етносу – його праслов'янської основи. Домішки тільки збагатили генотип етносу-нації, надали йому і фізичної, й культурно-психічної універсальності» [17, с. 40]; 4. Подальшу трансформацію українського етносу «можна датувати щонайпізніше VII чи VI ст. до н. е. ...» [17, с. 63]. Цей етнос розвивався на питомій українській землі, він ніколи її не полишав, на той час він був внутрішньо не дуже сконсолідований, але територія, спосіб життя, спільність долі, культура неминуче консолідували окремі частини в єдину цілісність [17, с. 63]; 5. Наступним етапом українського етногенезу були ранньосередньовічні слов'янські культури V – VII ст. н. е. Слов'янська і племінна належність цих культур вперше однозначно визначається писемними джерелами (римськими авторами Плінієм Старшим, Тацитом і Птоломеем). Ось як про це сказано у монографії: «Реальними феноменами питомо української цивілізації, свідченнями якої є п'ять груп пам'яток, стали у V – VII або VI – VII ст. Празько-Корчацька та Пеньківська культури. Деякі фрагменти з цих культур належать історичним венедам, склавинам та антам. Чи не найпоширенішою була Празько-Корчацька культура, поселення якої займало територію від Прип'яті і Середнього Дніпра до Дунаю, а на північ від Карпат – Середнє та Верхнє Подніпров'я» [17, с. 68–69]. Зазначено, що багато дослідників Празько-Корчацької культури (Ю. Кухаренко, В. Баран, І. Русанова, Г. Смирнова, Й. Винокур, В. Ауліх, О. Приходнюк, Л. Вакуленко, Б. Тимощук) пов'язують празько-корчацькі старожитності зі слов'янським союзом племен, а отже, «з праукраїнським етносом і державою...» [17, с. 69]. Таким

чином: «1) нашою працивілізацією була трипільська; пракореневі слов'янські племена своєю прабатьківщиною мали ареали Подунав'я; 2) у час великого переселення народів одна гілка великого конгломерату мігрувала на широкі ареали Подніпров'я, злилася з населенням антської і склавинської держав, культурно асимілювала їх і витворила нового типу етнічну та державну єдність в особі Київської Русі ...» [17, с. 71]. Отож «праукраїнський етнос остаточно сформувався в процесі синтезу слов'янської матриці та ядранських, арменоїдних, нордичних домішок на ґрунті антсько-склавинських державних об'єднань» [17, с. 71].

Отже, етногенетична концепція Петра і Тараса Кононенків базується на таких складових: 1) український етнос – це унікальне космічне явище, самодостатній, неповторний, свідомий своєї мети та історичної місії феномен, який є невід'ємною частиною Вселюдства; 2) проблема українського етногенезу – це наскрізна українознавча проблема, вирішення якої можливо тільки в рамках українознавчої парадигми та за допомогою принципів і методів українознавчої науки; 3) праукраїнський етнос остаточно сформувався в процесі синтезу слов'янської матриці та ядранських, арменоїдних, нордичних домішок на ґрунті антсько-склавинських державних об'єднань; 4) українська етногенетична модель є такою: трипільці – праслов'яни – українці.

У 2008 р. була перевидана книга С. Плачинди «Лебедія: (Як і коли виникла Україна)» [23] (перше видання побачило світ у 2005 р.), у якій відомий український письменник і громадський діяч запропонував досягнути шляхи

зародження і розвитку української нації та державності. Сутність нової концепції історії Стародавньої України, за С. Плачиндою, полягає в тому, що Україна – це така країна, яка пройшла семитисячний шлях свого розвитку – злетів і падінь, перемог і поразок, розквіту і занепаду і яка вже в давнину здобула такий могутній цивілізаційний потенціал, що породила інші нації й мови, і котра на різних етапах свого поступу мала багато назв: Оратта, Орїана, Кіммерія, Скитія, Амазонія, Сарматія, Роксоланія, Пелазгія (Лебедія), Венедія, Етрурія, Троада, Антія (Оратанія), Україна-Русь, Козацька Держава й Україна [23, с. 2].

Також автор запропонував власну концепцію етногенезу українців. За цією теорією, українська нація зародилася за часів мізинської культури в межах XVIII – XV тис. до н. е., «тобто ми, українці, можемо пишатися тим, що нашій нації 20 тисяч років» [23, с. 6].

На думку С. Плачинди, мізинська культура XXV – XV тис. до н. е. – давньоукраїнська, саме з неї бере початок українська нація й водночас людська цивілізація, доказами цього є: 1) меандровий, суто національний український орнамент; 2) мізинські культові браслети з сонячною і місячною символікою; 3) стилізовані та реалістичні жіночі статуетки; 4) музичні інструменти; 5) усний народний епос: міфи і легенди [23, с. 16–18].

Процес становлення української нації і цивілізації тривав понад 10 тис. років від мізинської (XXV – XV тис. до н. е.) до трипільської культури (VI – III тис. до н. е.), бо за мізинської доби «були лише ознаки цивілізації та нації», а власне «цивілізація почалася з винайденого колеса і плуга, з присвоєння коня», а це вже трипільська доба [23, с. 26].

На думку дослідника, час існування Аратти (VI тис. – перша половина II тис. до н. е.) став «золотою добою» розвитку України й українців [23, с. 54–59].

Отже, відповідно до концепції етногенезу українців С. Плачинди, українська нація (народ) зародилася ще у палеоліті (мізинська культура, XXV – XV тис. до н. е.), а остаточно сформувалася вже в енеоліті (трипільська культура, VI – III тис. до н. е.). Навіть після занепаду Оратти українці зберегли свою самобутність, розвивалися і, зрештою, продовжили своє буття на початку XXI ст.

До вчених, теорії яких підпали під нищівну критику фахової наукової громади, належить доктор політичних наук В. Бебик, автор численних публікацій [2, 3, 4, 5], присвячених історії України та українців. Зокрема, у статті «Теукри і «Всесвітня історія»: у пошуках істини» (2009) В. Бебик стверджує, що всесвітня історія не висвітлює реальних історичних фактів «стосовно оцінки українського внеску до світової цивілізаційної скарбнички» [5, с. 19]. В іншій статті «Політична філософія скіфів-аріїв: погляд з минулого» (2009) [3] він наголошує: «... первісна українська цивілізація Шу-Нун (Кам'яної Могили, XII тис. до н. е.) суттєво випереджає у часі хрестоматійну (за західними підручниками) цивілізацію анатолійського Чатал-Гююка (VII тис. до н. е.) ...» [3, с. 12]. Вчений, посилаючись на праці археологів, мовознавців та істориків (О. Білоуська, П. Гарачука, В. Клочка, Л. Васильєва, С. Козлова, С. Губерначука), намагається довести, що «локалізована переважно в Україні Трипільсько-Арійська культура (VI – II тис. до н. е.) є материнською по відношенню до класичних цивілізацій та археологічних культур Індії (Арьяварта,

Туреччини (Троя та Каппадокія), Сирії (Фінікія), Кіпру, Італії (Сардинії), Греції (Крит), Лівії та Єгипту» [2, с. 19]. Стародавні еллінські та римські карти, на його думку, підтверджують, що після «створення українського Трипілля (VI – III тис. до н. е.) в Азії, Африці і Європі з часом з'являється чимало географічних назв з аналогічною назвою: штат Тріполі в Індії (I тис. до н. е.) ...» [2, с. 9].

Опираючись на свідчення багатьох дослідників (А. Кифішина, В. Клочка, А. Кемпа), І. Бебик пише: «... вже й не виглядає такою собі дивиною висновок, що українська Трипільська цивілізація (VI–III тис. до н. е.) на даний момент дійсно є найдавнішою цивілізацією планети, котра вплинула на розвиток цілого шерегу цивілізацій світу, які прийнято називати «класичними» [3, с. 13].

На думку В. Бебика, історична традиція прив'язує скіфів до I тис. н. е., однак «скіфи щонайменше на 2 тис. років старші, ніж вважалося раніше» [3, с. 15]. Науковець йде далі і, зазначаючи, що Геродот називає скіфів-георгіїв «нащадками древніх і славних теукрів», стверджує, що «теукри – це ті ж самі скіфи/арії, які, за твердженням римського історика Помпея Трога, є старшими за єгиптян» [3, с. 15]. І, врешті, підсумовує, що «ми маємо всі історичні, археологічні, філологічні та релігійно-міфологічні підстави вивести логічний ланцюжок становлення і трансформації українського етносу: «теукри – скіфи – арії – українці», а саму назву народу «українці» – віднести щонайменше до кінця IV тис. до н. е.!» [2, с. 10].

Отже, за В. Бебиком, трипільська цивілізація була найдавнішою цивілізацією планети Земля та вплинула на розвиток усіх інших цивілізацій світу, а

етногенетична модель зародження, становлення та трансформації українського етносу виглядає у В. Бебика таким чином: теукри – скіфи – арії – українці.

Довгий час проблеми «міфотворчості» на території України залишалися поза увагою наукової громади. Фахові науковці вважали, що немає сенсу дискутувати з апологетами псевдонаукових етногенетичних концепцій, бо їхні теорії не мають жодного стосунку до науки. Але катастрофічне розповсюдження квазінаукових теорій походження українців все ж таки примусило їх відповідати на запити часу і дискутувати з псевдонауковцями на сторінках своїх наукових праць. Сучасні вчені почали усвідомлювати, що ігнорування цієї проблеми української науки може привести до вкрай небезпечних наслідків, а саме: «Не отримавши належної фахової оцінки, дикі фантазії аматорів на історичні теми мають небезпечну тенденцію поширюватися в суспільстві, потрапляючи на сторінки не лише «жовтої преси, але й підручників, і викривляти історичну свідомість наступних поколінь» [12, с. 387].

Саме тому проблема походження українського народу – це не лише суто академічне питання. Передусім вона має суспільно-політичне наповнення. Так, Ю. Фігурний наголошує, що, вивчаючи етногенез українців, досліджуючи їхнє генетичне коріння, доводячи при цьому ідентичність цього процесу загальноєвропейським та загальносвітовим етноформотворчим стандартам, тим самим створюється міцне підґрунтя для становлення українця як громадянина сучасної європейської держави Україна [25, с. 346].

Критикою псевдонаукових теорій у наш час почали перейматися більшість

українських вчених. Так, у грудні 2014 р. був написаний відкритий лист Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України» (автори – д. і. н. Л. Залізняк та д. і. н. В. Отрощенко) до української громадськості, політичних діячів та журналістів, у якому автори листа звертаються із закликом не підтримувати поширення та популяризації тверджень доктора політичних наук В. Бебика щодо витоків та історії українців [7]. Автори наголошують, що «в умовах демонстративної дискредитації та профанації первісної історії України В. Бебиком Спілка археологів України не має права змовчати, щоб наше мовчання не сприйняли за згоду з його «неканонічно»-екзотичними фантазіями» [7]. Л. Залізняк та В. Отрощенко також відзначають, що археологи знову вимушені підняти свої голоси на захист вітчизняної історії, «бо з точки зору здорового глузду «історичні» пасажі професора політології В. Бебика не витримують жодної критики і не піддаються будь-якому науковому аналізу», тому що є «сумішшю наївного історичного примітивізму, дилетантства, невігластва та дивовижної самовпевненості» [7].

Автори листа переконливо наголошують: «Настав час припинити отруювати історичну свідомість громадян хворобливими мареннями дуже далеких від науки політизованих лжепророків. Їх анекдотичні «концепції» не підносять Україну у світовому товаристві, а роблять з нас посміховисько в очах цивілізованого світу. Користь Україні від таких далеких від історичних реалій псевдопатріотичних «концепцій» сумнівна, а шкода очевидна. Вони не тільки не наближають нас до істини, а навпаки, зводять на далекі від історичних реалій

манівці. В наш непростий для України час дезорієнтується і вводиться в оману громадськість, дискредитується українська історична наука в ідеологічній боротьбі за місце України в сучасному світі. ... Сьогодні постало питання, хто переможе – цивілізоване і сучасне, наукове бачення світу або середньовічне невігластво і мракобісся. Наш вибір – цивілізована Європа, а не темрява обскурантизму» [7].

Л. Залізник вже не один рік займається критикою псевдонаукових теорій. Він один із перших ще у 1996 р. у праці «Походження українського народу» виокремив і проаналізував трипільсько-арійську теорію походження українців [8, с. 4–18]. У своїх дослідженнях Л. Залізник зазначає, що трипільсько-арійська теорія етногенезу являє собою типовий приклад псевдонаукової міфотворчості та є проявом комплексу меншовартості [1, 8, 9, 10, 11, 12, 13]. Крім того, небезпеку трипільсько-арійської теорії вчений вбачає у тому, що її прихильники дезорієнтують і вводять в оману громадськість, дискредитують українську історичну науку, викривляють історичну свідомість наступних поколінь [13, с. 47–48]. На його думку, декларуючи і підтримуючи ці ідеї, ми «робимо себе посміховиськом в очах цивілізованої Європи» [13, с. 46].

Л. Залізник доводить, що «трипільці, як і вся балканська протоцивілізація VII–IV тис. до н. е., не були індоєвропейськими. А якщо так, то українці, що належать до індоєвропейської сім'ї народів, не могли бути прямими і безпосередніми нащадками трипільців ...» [11, с. 19]. Вчений також зазначає, що «принципово неправильно повністю заперечувати будь-який вплив трипільців на

етногенез українського народу» [11, с. 20]. Вони певним чином вплинули на антропологічний тип українців, бо саме «так званий «український антропологічний тип ... є результатом змішування трипільців з найдавнішими індоєвропейськими скотарями ...», однак «появу антропологічного типу, до якого належить більшість сучасних українців, не можна вважати народженням українського етносу» [11, с. 20–21].

Отже, на думку Л. Залізника, трипільська концепція походження українців не має ґрунтовної наукової основи і дискредитує «нашу науку, як і країну загалом, в очах цивілізованої Європи» [10, с. 241]. З приводу арійської версії походження українців Л. Залізник доводить, що «арії ... це інша гілка індоєвропейців, аніж та, до якої відносяться слов'яни» [11, с. 30] (слов'яни – це балтослов'янська гілка індоєвропейської сім'ї народів, арійці – східна, індо-іранська). І що «арії для нас є такими ж далекими родичами, як і, наприклад, англійці, греки чи вірмени, з якими українці пов'язані дуже давнім спільним походженням від праіндоєвропейців – найдавніших індоєвропейських скотарів лісостепового Подніпров'я» [11, с. 30].

З приводу поглядів В. Хвойки вчений зазначає, що В. Хвойка «виводив від трипільців не українців, а взагалі слов'ян, чий корені він опускав аж у палеоліт. А первісний центр землеробства він локалізував не в Україні, а між Карпатами і Балканами» [13, с. 38].

Оскільки у багатьох псевдонаукових версіях походження українців згадується археолог В. Хвойка та його етногенетичні погляди, наведемо думку дослідниці В. Колеснікової, яка вважає, що останнім часом ім'я Вікентія Хвойки

згадується доволі часто. На жаль, твердить вчена, це пов'язується не з повагою до відомого археолога, а з «ажіотажною популярністю, яку набула нині відкрита ним трипільська культура» [16, с. 157]. Вчена зауважує: «Прагнучи підтвердити науковість ідеї щодо трипільських пращурів сучасних українців, В. Хвойці нав'язують роль її провідника та намагаються відірвану від контексту теорію В. Хвойки щодо автохтонного розвитку населення Середнього Придніпров'я видати за безсумнівний доказ існування прямих родинних стосунків між трипільцями та українцями» [16, с. 157].

Л. Залізник зазначає, що якась частина українських науковців не вважає за потрібне дискутувати з прибічниками ненаукових концепцій етногенезу типу священної Аратти Ю. Шилова [13, с. 47]. Але, на його думку, ігнорувати ці концепції дуже небезпечно, бо без належної фахової оцінки неконтрольовані фантазії аматорів на історичні теми мають загрозову тенденцію потрапляти на сторінки підручників та спотворювати історичну свідомість наступних поколінь.

Однією з причин, яка призводить до появи в українському суспільстві некваліфікованих версій українського етногенезу, Л. Залізник вважає катастрофічну нестачу кваліфікованих фахівців у галузі первісної історії та археології. Вчений зазначає, що «дефіцит археологів, здатних популярно і переконливо донести історичну правду до широкої громадськості, створив передумови для задоволення зростлого попиту українців на археологічні знання хворобливими фантазіями аматорів» [13, с. 48].

Л. Залізник організував і брав активну участь у роботі круглого столу

«Міфологізація походження українців», який був проведений 20 лютого 2007 р. Центром соціогуманітарних досліджень імені В'ячеслава Липинського за підтримки Національного університету «Києво-Могилянська академія», зокрема її магістерської програми «Археологія та давня історія України». У 2008 р. на основі доповідей та статей, підготовлених у рамках цього круглого столу, вийшов збірник «Новітні міфи та фальшивки про походження українців», де надруковано статті провідних українських науковців, присвячені критиці псевдонаукових теорій про походження українського етносу [19].

Зокрема, фаховий дослідник трипільської культури М. Відейко у статті «Пригоди священної Аратти» зазначає, що трипільсько-арійська концепція етногенезу українців набуває вигляду чергового релігійного вчення, яке покликане врятувати і возвеличити Україну [6, с. 102]. Він стверджує, що сучасних прибічників трипільсько-арійської концепції можна назвати швидше міфотворцями, ніж ученими, бо в їхніх роботах є очевидним злиття наукового й окультного, містичного [6, с. 102]. Через це, на його думку, ми не маємо права застосовувати суто науковий аналіз до робіт сучасних прибічників трипільсько-арійської концепції [6, с. 102]. «Сумно, що далекий від науки неоміф про Трипілля-Аратту в Україні ... не лише розтиражований у курсах лекцій, потрапив у шкільні підручники, але й озвучений політиками...», – зазначає вчений [6, с. 102]. На завершення статті він зауважує, що найбільш прийнятною формою «боротьби» з псевдонауковими теоріями походження українців є регулярна публікація оглядів навколонаукової

продукції. А саме головне – «побільше і частіше розповідати зацікавленій публіці про результати реальних досліджень в царині археології та давньої історії» [6, с. 111].

Доктор історичних наук, археолог В. Отрощенко у дослідженні «Міфологізація етногенезу українців» зазначає, що широкі кола патріотично налаштованої громадськості вимагають простих відповідей на найбільш складні питання, до яких належить етногенез українців. А всякий попит, як відомо, породжує пропозиції «у вигляді розмаїття псевдонаукових сурогатів, які сукупно формують угноєне поле для визрівання плодів сучасної міфотворчості» [20, с. 51].

Вчений наголошує, що велика роль у розповсюдженні міфів про походження українців належить засобам масової інформації. «Емоційно поданий та науково упакований міф» добре сприймається громадськістю [20, с. 51]. Велике занепокоєння автора викликає той факт, що «міфотворцям час від часу вдається проштовхнути свої відкриття на сторінки підручників, особливо шкільних» [20, с. 52]. Ситуація з вузівською літературою видається вченому кращою. В більшості сучасних державних вузів студентам викладають «принципово інше бачення генези українців, зважену оцінку комплексів Кам'яної Могили, Трипільської культури чи фантому міфічної, як для теренів України, Аратти» [20, с. 52–53]. Отже, «наявність такого протиріччя є проблемою для освітянської сфери» [20, с. 53]. Вчений визначає причини вибору трипільської культури як відправної точки для міфотворення в сучасній Україні: по-перше, яскравість і красивість проявів її матеріальної культури, по-друге, її запаморочливу давність (7 тис. років від

сьогодення), по-третє, «Трипілля було розкручене в колах заокеанської української повоєнної еміграції завдяки літературним творам Докії Гуменної, присвяченим Трипіллю» [20, с. 63].

Отже, констатує В. Отрощенко, «Трипілля, на хвилі відновленої незалежності, було ідеологічно використане як прийнятний будівельний матеріал для підвалин Великого українського міфу» [20, с. 64].

Відомий український антрополог С. Сегеда у дослідженні «Міфологізація походження українців (проблема Трипілля)» закликає створити міждисциплінарну комісію з етногенези українців, до роботи в якій необхідно долучити провідних науковців із різних галузей гуманітарних знань [24, с. 68]. А поки такої комісії не створено, і фахові вчені намагаються висвітлювати різні аспекти цієї складної етногенетичної проблематики (лінгвісти – лінгвістичні, археологи – археологічні, антропологи – антропологічні), публікуючи результати своїх праць у малодоступних широкому загалу читачів фахових виданнях, «в Україні сформувалося теж не дуже чисельне, але надзвичайно активне і настирливе «біле псевдонаукове братство», яке оголосило українців «найдревнішим народом у світі, світоцем цивілізації...» [24, с. 68].

На цьому круглому столі виступав також Г. Півторак, який наголосив, що зараз з'явилося багато дослідників-дилетантів, які, керуючись добрими намірами, будують свої версії етногенези українців не на документах і фактах, а на припущеннях і фантазіях. Загалом, наголошує вчений, «слід визнати, що в такій псевдопатріотичній міфологізації історії України негативу все ж таки більше, аніж позитиву» [22, с. 29–30].

Але більш повно критику трипільсько-арійської теорії походження українців Г. Півторак виклав у книзі «Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов» (2004) [21]. Вчений стверджує, що трипільсько-арійську концепцію походження українців «наполегливо поширюють деякі автори багатьох публіцистичних статей» [21, с. 15]. Він зауважує, що поглиблене вивчення трипільської культури «не дало підстав виводити не тільки українців, але й узагалі ранніх слов'ян від трипільців» [21, с. 12]. Витоки цієї культури, переконує Г. Півторак, ведуть до Нижньої Наддунайщини (басейн Серету та Пруту), на Балкани і далі – в країни стародавнього Близького Сходу. Дослідник пише, що антропологи дійшли висновку, що «трипільці належали до східно-середземноморського («вірменоїдного») антропологічного типу, відмінного від слов'янського» [21, с. 12].

Отже, Г. Півторак робить висновок, що «трипільці не були безпосередніми предками українців», але разом з тим «високорозвинена трипільська культура відіграла велику роль в історії Середньої Наддніпрянщини – піднесла її господарський і культурний рівень і заклала міцний фундамент для високого культурного розвитку наступних етноплемінних утворень цього регіону, зокрема й ранніх східнослов'янських племен, серед яких були й предки українців» [21, с. 12].

Розглядаючи арійський компонент цієї теорії, Г. Півторак стверджує, що культура індоєвропейських скотарів-кочівників аріїв не була ні українською, ні навіть слов'янською. З приводу аріїв вчений зазначає, що більшу спорідненість із ними мають скіфи, які «2700 років тому прийшли на територію сучасної України

з Ірану» [21, с. 15]. За Г. Півтораком, нащадками аріїв «можна також вважати сарматів, аланів, осетинів, таджиків, саків, пустунів Афганістану, персів Ірану, носіїв мови гінді та урду Індії» [21, с. 15]. Перебування зазначених племен на територіях України до появи тут українців не минуло безслідно, твердить дослідник. Зокрема, «трипільці та арії вплинули на формування антропологічного типу українців» [21, с. 14]. Унаслідок змішування трипільців з аріями виник так званий український (або динарський) антропологічний тип, до якого належить 70% сільського населення сучасної України, але «появу українського антропологічного типу, до якого належать і сучасні українці, ще не можна вважати народженням українського етносу» [21, с. 15].

Отже, констатує вчений, «пращурами українців різною мірою були численні народи минулого (зарубинецькі племена, сармати, скіфи, кіммерійці, праарійці та багато інших)», від них українці успадкували певні культурні надбання, однак «не можна плутати час зародження українського народу з появою його далеких і непрямих пращурів (наприклад, трипільців чи арійців)» [21, с. 16–17].

О. Кузьмук у статті «Псевдонаукові теорії походження українців та їх вплив на суспільну самосвідомість» відносить трипільсько-арійську теорію україногенези до так званої «фольк-історії», або історії «ню-ейдж», яка є частиною масової культури і орієнтована на комерційний успіх [18, с. 111]. На його думку, у книжках подібного жанру відтворюються різні версії фантастичної історії давнього українського народу, його вірування і внесок у формування світової цивілізації. Новітні міфотворці

пропонують суспільству власні варіанти реконструкції історичної дійсності, що не мають найменшого наукового підґрунтя. При цьому історичну науку критикують, доводять читачам, що історики-професіонали неспроможні розкрити всієї глибини історичного процесу, що вони навмисне приховують від людей істину і вдаються до фальсифікацій [18, с. 111].

Таким чином, після відновлення української державності в кінці ХХ ст. посилюється інтерес громадськості до етногенетичної проблематики, з'явилося безліч теорій щодо найдавнішого походження українців. Яскравими представниками таких поглядів та апологетами ненаукових гіпотез україногенезу є Ю. Шилов, Ю. Канигін, І. Каганець, П. Кононенко, С. Плачинда, В. Бебик та ін. Українська етногенетична модель, за Ю. Шиловим, має такий вигляд: араттійці – трипільці – арійці – слов'яни – руси – українці. Згідно з поглядами Ю. Канигіна, українці – прямі нащадки арійів, «народ Божий», про яких написано у Біблії і яким належить особлива месіанська роль. За концепцією І. Каганця, український народ має три окремих етноси, які послідовно змінювали один одного. Це етноси антів, русичів і козаків (до якого відносяться всі сучасні українці). Нові етноси народжувалися від «злиття» «материнського» численного автохтонного етносу й так званого «батьківського» етносу, який був прийдшим і нечисленним. Згідно з поглядами П. Кононенка, працивілізацією українців була трипільська, а праукраїнський етнос остаточно сформувався у процесі синтезу слов'янської матриці та ядранських, арменодних, нордичних домішок на ґрунті антсько-склавинських

державних об'єднань. Відповідно до концепції С. Плачинди, українська нація (народ) зародилася у палеоліті, остаточно сформувалася вже в енеоліті, а далі активно опанувала майже всю Євразію. За В. Бебином, ланцюг становлення і трансформації українського етносу виглядає таким чином: теукри – скіфи – арії – українці.

Сучасних апологетів квазітеорій доісторичного походження українців об'єднує ідея про винятковість українського етногенезу та месіанство українського народу. Переважна більшість цих дослідників нехтує науковим обґрунтуванням власних концепцій, цим самим вводячи в оману не лише пересічних українців, а й цілковито дискредитуючи українську науку як у європейському, так і у світовому науковому дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Археологія України: курс лекцій: навч. посібник. Київ: Либідь, 2005. 504 с.
2. Бебик В. М. Інформаційні спецоперації «Окраина» та «Ісус Христос». *Актуальні проблеми міжнародних відносин*: збірник наукових праць. Випуск 80. Частина I (у двох частинах). Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2008. С. 9–17.
3. Бебик В. Політична філософія скіфів-аріїв: погляд з минулого. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*: збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Вип. 36. Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2009. С. 12–25.
4. Бебик В. Скіфська Кельтика: Україна – Rutena Civitas – транзит. *Освіта Регіону. Політологія, психологія, комунікації*. 2009. № 3. С. 85–92.
5. Бебик В. Теукри і «Всесвітня історія»: у пошуках істини. *Віче*. 2009. № 3. С. 19–22.
6. Відейко М. Пригоди священної Аратти. *Новітні міфи та фальшивки про*

походження українців: збірник статей. Київ, 2008. С. 87–111.

7. Відкритий лист Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України» до української громадськості, політичних діячів та журналістів. *Спілка археологів*. URL: http://www.vgosau.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=564:2014-12-25-11-26-07&catid=106:zvernennya&Itemid=177

8. Залізник Л. Л. Походження українського народу. Київ: Бібліотека українця, 1996. 80 с.

9. Залізник Л. Л. Етногенез українців, білорусів та росіян за даними археології. *Пам'ять століть*. 1997. № 4. С. 2–13.

10. Залізник Л. Л. Походження українців очима науковців, політиків та фантастів. *Збірник наукових праць НДІУ*. 2007. Т. XV. С. 223–241.

11. Залізник Л. Походження українців: між наукою та ідеологією: популярне видання. Київ: Темпора, 2008. 104 с.

12. Залізник Л. Стародавня історія України. Київ: Темпора, 2012. 542 с.

13. Залізник Л. Україногенеза в тумані міфології. *Новітні міфи та фальшивки про походження українців*: збірник статей. Київ, 2008. С. 33–49.

14. Каганець І. В. Арійський стандарт: Українська ідея епохи Великого Переходу. Київ, 2004. 384 с.

15. Канигін Ю. М. Шлях аріїв: Україна в духовній історії людства: роман-есе. 5-те вид., допов. Київ, 2008. 528 с.

16. Колеснікова В. А. Його називали археологом-революціонером (бібліографічний нарис). Хвойка В. В. Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена (с комментариями и иллюстрациями). Київ, 2008. С. 153–157.

17. Кононенко П. П., Кононенко Т. П. Український етнос: генеза і перспективи. Історичний нарис. Обухів: ГНІП, 2003. 519 с.

18. Кузьмук О. С. Псевдонаукові теорії етногенезу українців та їхній вплив на суспільну свідомість. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 2. С. 110–116.

19. Новітні міфи та фальшивки про походження українців: збірник статей: популярне видання. Київ: Темпора, 2008. 136 с.

20. Отрощенко В. Міфологізація етногенезу українців. *Новітні міфи та фальшивки про походження українців*: збірник статей. Київ: Темпора, 2008. С. 51–65.

21. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи та правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». 2-ге вид., допов. Київ: Арістей, 2004. 180 с.

22. Півторак Г., Яковенко Н. Витримки з виступів на круглому столі «Міфологізація походження українців». *Новітні міфи та фальшивки про походження українців*: збірник статей. Київ: Темпора, 2008. С. 29–32.

23. Плачинда С. Лебедія: Як і коли виникла Україна. 3-тє вид., доп. і перероб. Київ: Велес, 2008. 240 с.

24. Сегада С. Міфологізація походження українців (проблема Трипілля). *Новітні міфи та фальшивки про походження українців*: збірник статей. Київ: Темпора, 2008. С. 67–73.

25. Фігурний Ю. С. Український етнос як один із важливих центрів українознавства. *Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства*. Київ: Міленіум, 2003. Т. 1. С. 341–366.

26. Шилов Ю. Джерела витоків української етнокультури XIX тис. до н. е. Київ, 2002. 272 с.

REFERENCES

1. *Archaeology of Ukraine: A Course of Lectures: A Study Guide*. (2005). Kyiv: Lybid, 504 p. [in Ukr.]

2. BEBYK, V. (2008). Special Information Operations "Outskirts" and "Jesus Christ". In: *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn: zbirnyk naukovykh prats (u dvokh chastynakh)* (Topical Problems of International Relations: Collected Scientific Works), Vol. 80, Part I (in two parts). Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of International Relations, pp. 9–17. [in Ukr.]

3. BEBYK, V. (2009). The Political Philosophy of the Scythian Aryans: A View from the Past. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii: zbirnyk naukovykh prats* (Humanities Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy: Collection of Scientific Papers), Vol. 36. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia State Engineering Academy Press, pp. 12–25. [in Ukr.]
4. BEBYK, V. (2009). Scythian Celts: Ukraine – Rutena Civitas – Transit. *Osvita Rehionu. Politolohiia, psykholohiia, komunikatsii*. (Education of the Region. Political Science, Psychology, Communications), (3), pp. 85–92. [in Ukr.]
5. BEBYK, V. (2009). Teukrs and the “World History”: In Search of the Truth. *Viche*, (3), pp. 19–22. [in Ukr.]
6. VIDEIKO, M. (2008). The Adventures of Sacred Aratta. *Novitni mify ta falshyvky pro pokhodzhennia ukrainsiv: zbirnyk statei* (Modern Myths and Fabrications about the Origin of Ukrainians: Collected Articles). Kyiv, pp. 87–111. [in Ukr.]
7. An Open Letter to the Ukrainian Public, Political Figures, and Journalists of the All-Ukrainian NGO “Union of Archaeologists of Ukraine”. [online] *Ukrainian Archaeologists Association*. Available at: http://www.vgosau.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=564:2014-12-25-11-26-07&catid=106:zvernennya&Itemid=177 [in Ukr.]
8. ZALIZNIAK, L. (1996). *The Origin of the Ukrainian People*. Kyiv: Biblioteka ukrainsia, 80 p. [in Ukr.]
9. ZALIZNIAK, L. (1997). Ethnogenesis of Ukrainians, Belarusians, and Russians according to Archaeology. *Pamiat stolit*. (Memory of the Centuries), (4), pp. 2–13. [in Ukr.]
10. ZALIZNIAK, L. (2007). The Origin of Ukrainians through the Eyes of Scientists, Politicians, and Science Fiction Writers. In: *Zbirnyk naukovykh prats NDIU*. (Collected Scientific Works of the Research Institute of Ukrainian Studies), Vol. XV, pp. 223–241. [in Ukr.]
11. ZALIZNIAK, L. (2008). *The Origin of Ukrainians: Between Science and Ideology: A Popular Edition*. Kyiv: Tempora, 104 p. [in Ukr.]
12. ZALIZNIAK, L. (2012). *Ancient History of Ukraine*. Kyiv: Tempora, 542 p. [in Ukr.]
13. ZALIZNIAK, L. (2008). Ukrainogenesis in the Mist of Mythology. *Novitni mify ta falshyvky pro pokhodzhennia ukrainsiv: zbirnyk statei* (Modern Myths and Fabrications about the Origin of Ukrainians: Collected Articles). Kyiv, pp. 33–49. [in Ukr.]
14. KAHANETS, I. (2004). *The Aryan Standard: The Ukrainian Idea of the Great Transition Period*. Kyiv, 384 p. [in Ukr.]
15. KANYHIN, Yu. (2008). *The Path of the Aryans: Ukraine in the Spiritual History of the Mankind: A Novel-Essay*. 5th ed., expanded. Kyiv, 528 p. [in Ukr.]
16. KOLESNIKOVA, V. (2008). He Was Called a Revolutionary Archaeologist (a bibliographical essay). In: V. KHVOYKA, *Ancient Inhabitants of the Middle-Dnieper Region and Their Culture in Prehistoric Times (with comments and illustrations)*. Kyiv, pp. 153–157. [in Rus.]
17. KONONENKO, P., KONONENKO, T. (2003). *Ukrainian Ethnicity: Genesis and Prospects*. A Historical Sketch. Obukhiv: HNYR, 519 p. [in Ukr.]
18. KUZMUK, O. (2009). Pseudoscientific Theories of Ethnogenesis of Ukrainians and Their Influence on Social Consciousness. *Stratehichni priorityety* (Strategic Priorities), (2), pp. 110–116. [in Ukr.]
19. *Modern Myths and Fabrications about the Origin of Ukrainians: Collected Articles*. (2008). Kyiv: Tempora, 136 p. [in Ukr.]
20. OTROSHCHENKO, V. (2008). Mythologizing the Ethnogenesis of Ukrainians. *Novitni mify ta falshyvky pro pokhodzhennia ukrainsiv: zbirnyk statei* (Modern Myths and Fabrications about the Origin of Ukrainians: Collected Articles). Kyiv: Tempora, pp. 51–65. [in Ukr.]
21. PIVTORAK, H. (2004). *The Origin of Ukrainians, Russians, Belarusians and Their Languages. The Myths and Truth about the Three Slavic Brothers from the Common Cradle*. 2nd ed., updated. Kyiv: Aristei, 180 p. [in Ukr.]

22. PIVTORAK, H., YAKOVENKO, N. (2008). Excerpts from the Speeches at the Roundtable Discussion "Mythologizing the Origin of Ukrainians". *Novitni mify ta falshyvky pro pokhodzhennia ukrainsiv: zbirnyk statei* (Modern Myths and Fabrications about the Origin of Ukrainians: Collected Articles). Kyiv: Tempora, pp. 29–32. [in Ukr.]
23. PLACHYNDA, S. (2008). *Lebediia: How and When Ukraine Came into Being*. 3rd ed., revised and updated. Kyiv: Veles, 240 p. [in Ukr.]
24. SEHEDA, S. (2008). Mythologizing the Origin of Ukrainians (The Problem of Trypillia). *Novitni mify ta falshyvky pro pokhodzhennia ukrainsiv: zbirnyk statei*. (Modern Myths and Fabrications about the Origin of Ukrainians: Collected Articles). Kyiv: Tempora, pp. 67–73. [in Ukr.]
25. FIHURNYI, Yu. (2003). The Ukrainian Ethnos as an Important Focal Point of the Ukrainian Studies. In: *Zbirnyk naukovykh prats Naukovo-doslidnoho instytutu ukrainoznavstva*. (Collected Scientific Works of the Research Institute of Ukrainian Studies), Vol. 1. Kyiv: Millennium, pp. 341–366. [in Ukr.]
26. SHYLOV, Yu. (2002). *Sources of the Origins of the Ukrainian Ethnoculture of the 19th Millennium BC*. Kyiv, 272 p. [in Ukr.]

Сучасних апологетів квазітеорій доісторичного походження українців об'єднує ідея про винятковість українського етногенезу та месіанство українського народу. Переважна більшість цих дослідників нехтує науковим обґрунтуванням власних концепцій, цим самим вводячи в оману не лише пересічних українців, а й цілковито дискредитуючи українську науку як у європейському, так і у світовому науковому дискурсі.